

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav řeckých a latinských studií,  
Latinská medievistika a novolatinská studia

## Teze disertační práce

Jan Odstrčilík

**Analýza dvou latinských překladů Husovy České nedělní postily v rkp. Brno, Moravská  
zemská knihovna, Mk 56 a Mk 91 a jejich částečná edice**

*Analysis of Two Latin Translations of Hus' Czech Sunday Postil in Mss. Brno, Moravian  
library, Mk 56 and Mk 91 a their Partial Edition*

**Vedoucí práce:** doc. Lucie Doležalová, Ph. D.

Rok podání: 2015

V dějinách české literatury je známo mnoho středověkých překladů z latiny do češtiny, opačné případy jsou však o dost vzácnější. O to cennější je, že se dochovaly dvě latinské verze jednoho z nejznámějších Husových spisů, tzv. *České nedělní postily*, v níž je volba českého jazyka jedním z programových Husových rozhodnutí.

Její dvě latinská zpracování se nacházejí v rukopisech Moravské zemské knihovny pod signaturami Mk 56 a Mk 91. Pro tuto práci se ukázal být podnětnější druhý z nich: je úplný a snaží se dosti věrně držet předlohy. Nabízí proto možnost bližšího prozkoumání překladatelské techniky, a to na úrovni drobných jazykových i obsahových změn. Naproti tomu Mk 56, obsahující pouze letní část *Postily*, se ukázal být spíše volnou adaptací, jejíž průzkum by si vyžádal velmi odlišnou metodologii.

Překlad v Mk 91 je však hodný pozornosti i z dalšího důvodu: přestože se jedná o překlad *České nedělní postily* do latiny, nachází se v něm množství českých slov. Tato vícejazyčnost jej umožňuje zařadit do rozsáhlé skupiny latinsko-vernakulárních kázání a srovnat s latinsko-českými kazatelskými sbírkami jako jsou *Quadragesimale admontské*, tzv. Husova *Betlémská kázání* či postila Michala Poláka *Sermones de sanctis latino-bohemici*.

Ve výsledku by tato práce ráda nabídla odpověď na následující otázky: Proč byl vůbec nějaký latinský překlad *České nedělní postily* v bohemikálním prostředí třeba? Čeho chtěl

jeho autor dosáhnout? V jakém společenském a textovém kontextu překlad vznikl? Nedílnou součástí práce je edice zimní části *České nedělní postily*, tj. kázání od adventu po Velikonoce.

### Latinské překlady České nedělní postily

Obě latinská zpracování se nacházejí v Moravské zemské knihovně v Brně pod signaturami, Mk 91 (původně Mikulov II, 43) a Mk 56 (původně Mikulov I, 71). Jako překlad *České nedělní postily* identifikoval první z nich při katalogizaci Vladislav Dokoupil (Dokoupil 1958, s. 102), v druhém odhalil vztah k Husově stěžejnímu textu F. M. Bartoš spolu s Václavem Flajšhansem (Bartoš 1936, s. 69–70). Původně byly rukopisy ve vlastnictví Dietrichsteinské knihovny v Mikulově, později se však staly majetkem státu při její dražbě v letech 1933–1934.

Oba dva rukopisy obsahují utrakvistické texty. V případě Mk 56 se jedná například o českou utrakvistickou modlitbu. V Mk 91 nacházíme výklad Desatera od Václava z Dráchova, Rokycanův traktát *De communione infancium in baptismo*, dále Jakoubkovi ze Stříbra přisuzovaný traktát *De utilitatibus corporis et sanguinis sub utraque specie*. Na první pohled kališnický kontext však narušuje zmínka v jednom z anonymních kázání na Apokalypsu, jež je také v rukopise obsaženo: *Iste est verus wiklephista, hereticus, seductor, thaborita, falsus propheta, divisor coniugii, et nichil nobis ad placitum predicat, sed semper terrores demonum incutit*.

Spor se vedl o povahu Mk 56. Na jedné straně Dokoupil s Hanou Miškovskou (autorkou jediné analytické studie k latinským překladům Husovy *České postily*) označili text za překlad (Dokoupil 1958), třebaš volný, zatímco Jiří Daňhelka (vydavatel kritické edice *České nedělní postily*) se proti tomu postavil s názorem, že se jedná „o jakési konspekty, pořízené snad z některé Husovy postily latinské (Daňhelka 1992, s. 29). Na hlubší zpracování a kritickou edici text stále čeká.

Překlad v Mk 91, který můžeme označit za věrný, přilákal jen o málo větší pozornost. F. M. Bartoš vyjádřil důležitou domněnku, že překlad mohl být určen pro husitské kněží (Bartoš 1936, s. 70). Anežka Vidmanová usoudila, že kvůli vynechaným aktuálním narážkám byl překladatelem Husův stoupenec, který „však sotva patřil k husitskému radikálnímu křídlu“ (Vidmanová 1981, s. 56). Jedinou rozsáhlejší studii obou překladů publikovala Hana Miškovská na základě analýzy dvou kázání z Mk 56 a čtyř kázání z Mk 91. Sledovala například použití konjunktivů v účelových větách, užití slovesa *habeo* ve významu *debeo* a užití gerundií. V případě Mk 91 došla k závěru, že překlad mohl sledovat „propagační cíle“ (Miškovská 1990, s. 193). Z Mk 91 bylo doposud bylo editováno pouze 5 kázání a předmluva

Anežkou Vidmanovou v rámci kritického vydání *České nedělní postily* (Daňhelka 1992, s. 703–736).

### **Metodologické problémy vícejazyčných kázání**

Jednou ze základních otázek spojených se středověkými kázáními je rozdíl mezi jazykem performance a zápisu. Vernakulárních kázání totiž byla ve středověku často určena ke zbožné četbě a byla svým stylem velmi vzdálena skutečné podobě kázání (Muessig 2010, s. 268–269). Kazatelé byli totiž zvyklí zapisovat svá kázání latinsky i přesto, že kázali posléze laickému publiku ve vernakulárním jazyce. Podobně máme zachovány četné reportace, tj. zápisy kázání provedené jejich posluchači, a to hlavně z Itálie a Francie (Delcorno 2000, s. 497–501, Bériou 1992, 1998, 2000, s. 73–131). Často, přestože bylo kázáno ve vernakulárním jazyce, reportace jsou zapsány latinsky.

Latina byla kněžími i zapisovateli preferována pravděpodobně jako pevný jazykový standard v době, kdy ortografické a gramatické systémy vernakulárních jazyků, stejně jako jejich dialekty byly velmi nestálé. Pro *reportátory* latina nabízela také velmi rozvinutý systém zkratk, který byl zvláště důležitý při rychlém zápisu pronášených slov (Bériou 1992, s. 273).

Tato *de facto* vícejazyčná situace se odráží i v samotných textech. Existuje velké množství kázání, která obsahují jednotlivá slova, slovní spojení, či dokonce celé věty v národním jazyce. Mnohdy se jedná například o slova, pro něž neznal kazatel či reportátor vhodný latinský ekvivalent, potkáváme se ale často i s vernakulárními slovy zcela běžnými. To vedlo různé badatele ke snaze uchopit fenomén vícejazyčnosti systematictěji. Jednou z průlomových knih je *Macaronic Sermons* od Siegfrieda Wenzela (1994), který se mj. (na příkladu latinsko-anglických kázání) pokusil definovat v zásadě tři typy prvků vernakulárního jazyka (glosa, strukturační prvek, skutečná makarónská vsuvka) podle jejich funkčního vztahu k dominantnímu jazyku latině.

V posledních letech se začal objevovat i nový, čistě lingvistický přístup, který zkoumá tzv. přepínání jazykových kódů. Hlavním průkopníkem tohoto směru je Herbert Schendl (1996, 2000, 2013). Doposud nejrozsáhlejší práce na toto téma však byla napsána Carmen Kämmerer (2006), která jako jediná komparativně analyzovala kázání z různých jazykových oblastí, a to kázání latinsko-italská, latinsko-španělská a latinsko-německá.

### **Bohemikální vícejazyčné kazatelské sbírky 14. a 15. století**

V českém prostředí se objevují vícejazyčné kazatelské sbírky podobné latinskému překladu *České nedělní postily* z Mk 91, např. *Quadragesimale admontské* (editováno

Floriánová et al. 2006), Husova *Betlémská kázání* (studie od Kamínkové 1963) a *Sermones de sanctis latino-bohemici* od Michala Poláka (úryvky Hanuš 1861, Uhlíř 2014).

Nejpodnětnější výsledky přinesl průzkum první z těchto sbírek. Zatímco editorky i recenzenti (Šmahel 2007, Spunar 2008) považovali latinu s českými glosami a vsuvkami v *Quadragesimale admontském* za projev nedostatečných znalostí latiny na straně tvůrce této sbírky (ať už jde o zapisovatele, či samotného překladatele). Na celý problém lze však nahlížet i jinak. Rukopisy, které *Quadragesimale admontské* zachovaly, potvrzují, že přítomnost českých slov byla uživateli vnímána pozitivně – dopisovali si totiž do sbírek další vernakulární slova. Pokud k tomu přidáme skutečnost, že *Quadragesimale admontské* bylo zamýšleno jako sbírka modelových kázání, tj. jako předloha pro vernakulární kázání, můžeme na jeho českou latinu začít pohlížet nikoli jako na nedostatek, ale záměr, tj. jeho "česká" syntax spolu s českými glosami a vsuvkami měla usnadnit zpětný převod textu do češtiny.

Husova *Betlémská kázání* jsou v mnohém *Quadragesimale admontskému* podobná: obsahují česká slova (třebas v menší míře) spolu s četnými bohemismy. Jedná se o zápisy určené jako modelová kázání (obsahují výzvy čtenáři k rozšíření jednotlivých témat). Pozoruhodná je přítomnost latinských vět, které nelze do češtiny přeložit, například různé etymologické výklady slov či slovní hříčky (Kamínková 1963, s. 71–74). To ukazuje, že bylo možné za určitých okolností vkládat do českého kázání i latinská slova a věty.

Doposud málo probádaná postila Michala Poláka *Sermones de sanctis latino-bohemici* se výrazně od předchozích dvou starších sbírek liší. Neobsahuje téměř žádné české glosy, ale pouze vsuvky. Oproti *Quadragesimale admontskému* i Husovým *Betlémským kázáním* obsahuje výrazně větší množství českých slov a přepínání mezi jazyky je velmi plynulé. Zdá se, že zatímco ve starší době byla volba míšeného jazykového diskurzu motivována především pragmatickou snahou usnadnit zpětný překlad do češtiny, mohly by v pozdější době převažovat důvody estetické.

### **Obecná charakteristika překladu Mk 91**

Překlad obsahuje všech padesát devět čtení z české předlohy a zachovává základní Husovo dělení jednotlivých kázání na perikopy a výklady. Přesto není úplný. Chybí v něm tzv. „zpravidlo neb ukazovadlo,“ tj. rejstřík, podle něhož lze v Husově *Postile* snadno a rychle vyhledávat. Překladatel vynechal i jeho komplementární část, tj. alfabetské značky, kterými je text výkladů rozdělen na jednotlivé úseky, na které ukazovadlo odkazuje. To potvrzuje, že vynechání rejstříku bylo záměrné. V překladu *České nedělní postily* je tak potlačována její funkce příručky pro laické publikum a naopak posilována její funkce jako kazatelské

příručky. Tomu odpovídají i některé změny a dodatky v textu překladu oproti jeho předloze. Například dodání oslovení posluchačů slovy *fratres dilecti* (čt. 2, 20) a *fratres karissimi* (čt. 19). Podobně do čtyř kázání jsou dodány uzavírající výzvy k modlitbě slovy *Rogemus ergo* (čt. 1, 4, 7 a 16).

V latinském překladu z Mk 91 se nacházejí chyby, které ukazují na to, že se jedná o opis jiného, dnes nedochovaného rukopisu; opisovatel například na některých místech zaměnil slova jako *non* a *iam* či *enim* a *omnium*, což se dá vysvětlit jenom špatným přečtením příslušné latinské zkratky v předloze opisu.

Bohužel, nelze říci nic konkrétního o tom, který český rukopis by mohl být předlohou pro překlad, neboť nenacházíme výrazné shody s žádným z rukopisů, které byly použity při kritickém vydání *České nedělní postily*. Podobně nevíme téměř nic o překladateli či překladatelích této kolekce. Anežka Vidmanová vyslovila názor, že se překladatel postupně zlepšoval (Daňhelka 1992, s. 40), zatímco Miškovská na základě odlišností v jí vybraném vzorku usoudila, že se jich naopak na překladu podílelo více (Miškovská 1990, s. 193). Vzhledem k tomu, že všechna kázání sdílejí podobný ideologický program i některé jazykové prvky, kloním s k prvním názoru.

### **Perikopy v Mk 91 – Modernizace a archaizace**

Přestože se překladatel rozhodl nahradit Husovy české perikopy latinskými převzatými z Vulgáty, používá původní české znění na místě glos. Hus v *České nedělní postile* používal pro perikopy pravděpodobně druhou redakci českého překladu bible (Sobalíková 2009, s. 638–639, Zeman 1978, s. 13) překladateli však některé její formy nevyhovovaly, přičemž podnikal úpravy ve dvou protichůdných směrech. Na jednu stranu modernizoval, například nahradil staré imperfektum *sedieše* složeným perfektem *SEDIEL GEST* (fol. 188r). Stejně tak ale používal archaizující prvky, např. složené perfektem *přistúpili sú* překládá aoristem *PRZISTUPICHU* (fol. 193r), tvar *reptali sú* imperfektem *REPTACHU* (fol. 181r). Kolísání mezi „modernizací“ a „archaizací“, především pokud jde o biblické texty, není v českých středověkých textech ojedinělé (Rychterová 2012, s. 125).

### **Latina ve výkladové části Mk 91**

Latinský překlad *České nedělní postily* je do té míry doslovný, že často jednomu českému slovu odpovídá právě jedno latinské, a to i na stejné pozici. Nacházíme v něm velké množství bohemismů, např. *habent mundare peccata* (fol. 171r) nebo *defendit ei transire* (fol.

171v). Zájmeno *solus* je sice používáno neklasicky místo zájmena *ipse*, je to však nejspíše ovlivněno tím, že zájmeno *ipse* je používáno téměř výhradně pro vyjádření českého *on*.

Větší nároky na překladatele než samotná slovní zásoba kladly některé výrazné gramatické rozdíly mezi latinou a češtinou. Dobře je to patrné například na systému časů, v němž vidíme překladatelovo kolísání:

**Postila:** Ale Jan trest nebieše větrem klácená; neb ho ani přiezeň chvály pochlebničem učinila, ani čí kolivěk hněv ukrutným učinil. Ani jím zčástné věci pýchu pozdvihly, ani protivné v ctnosti ponížily. (čt. 3, ř. 117—119)

**Mk 91:** Sed Iohannes non erat arundo vento agitata, nam eum nec favor glorie adulatorem fecit, nec cuiuscumque ira crudelem fecerat, nec eum prospera ad superbia levabant, nec contraria in virtute humiliaverunt. (fol. 154v)

K podobným problémům dochází i v dalších případech, například u přechodníků či kondicionálových tvarů.

### Čeština ve výkladové části Mk 91

Česká slova ve výkladové části v Mk 91 mohou fungovat buď jako glosy, nebo vsuvky. Glosami jsou takové výrazy, které se nacházejí většinou přímo za latinským slovem a uvádějí jeho český ekvivalent, například *Christus eiecit illud demonium aut dyabolum et hominem sanavit et visum – ZRAK et auditum ei restituit* (fol. 200r). Naproti tomu vsuvky představují český text, k němuž není uveden žádný latinský ekvivalent. Vsuvky mohou být poměrně dlouhé, jako například: *Filia populi mei, precinge te cilicio et POSPI SIE PRACHEM, LKANYE GEDYNEHO SYNA VCZYN SOBIE PLACZ HORKI* (fol. 204v), nebo také jen velmi krátké, jednoslovné: *dat fidelibus suis doctrinam, quod MYLE paciantur confusionem propter Deum* (fol. 208r) či *in ventre matris inchoat SIE talis miseria* (272v).

Jednou z motivací po zachování češtiny jsou případy, kdy překladatel nejspíše neznal nějaký správný latinský termín, např. v pasáži, kde Hus vypočítává různé druhy džbánů a nádob: *Et sic hec sex ydrie, sive sint STUDWE, dolia, vasa, tine, urcea, KBELIKOWE, lagene aut fiala – BANYE* (fol. 165v). V jiných případech si lze představit, že latinská slova nemusela při rychlé práci přijít překladateli na mysl, jako například v pasáži *In illo dedit omnibus penitentibus et peccatoribus VTYECHU, quod si fuerint HORLYWIE SIE BUDU KATY* (fol. 212v).

Tímto způsobem však nelze vysvětlit množství dalších českých slov, a to především velmi krátkých, například: *Audi, KTO quid ulterius dicit* (fol. 243v) nebo *sicud eis predixit, sic, ZE a mortuis WSTANE* (fol. 190r). Naprosto extrémní případy pak nacházíme ve čt. 33, například *Y quomodo ego denuo renascar* (fol. 249v) nebo *TO intendit de baptismo aque* (fol. 250r).

Zvláště často se vyskytují v textu překladu dvě česká slova, a to *pak* a *acz*. Obě se objevují jak v podobě glos, např. *Et tunc – PAK sextum miraculum posuit* (fol. 154r) nebo *cuius sponsam non noscimus, quod si – ACZ opinantur quidam, quod esset Maria Magdalena* (fol. 165r), tak v podobě vsuvek: *PAK quando Iesus Christus eiecit illud demonium* (fol. 200r) a *Quia eius sancto ewangelio non credunt nec intelligunt, hoc scias, ACZ SLISSIE carnaliter* (fol. 189v– 190r). Překladatel v obou dvou případech zná a používá latinské ekvivalenty, a přesto sahá k českým výrazům až do konce díla, a to i v pozdějších kázáních, ve kterých jinak českých slov ubývá. Domnívám se, že hlavní úlohou těchto krátkých slov je ulehčit zpětný převod latinského kázání do češtiny, zvláště proto, že kvůli svému charakteru stojí na předělech vět. Jsou tedy svým způsobem nápovědí pro uživatele, jak správně větu přečíst.

### **Změny v obsahu**

Překladatel se pokusil co nejvěrněji přeložit Husovu *Českou nedělní postilu*, přesto zároveň do textu neustále zasahoval. V několika případech vynechal více než třetinu textu předlohy, ve čt. 18 dokonce více jak polovinu, tj. 56 procent. Znění jednotlivých čtení také na některých místech výrazně upravoval či doplňoval.

Část vynechávek může být přičtena na vrub nepozornosti překladatele či písaře. Patří sem zejména vynechávání slov či řádků v případě, že se jedno slovo v českém originále vícekrát opakuje v krátkém rozestupu.

Další typ vynechávek můžeme nazvat programově nemotivované. Jsou to takové vynechávky, u nichž nelze dohledat zřejmý důvod. Zdá se, že často se jedná o místa, v nichž se Hus opakuje, a která proto přišla překladateli zbytečná.

Největší množství vynechávek však tvoří ty, u kterých můžeme najít jednu ze dvou hlavních, v podstatě programových a systematicky uplatňovaných motivací: Chybí především všechny osobní Husovy pasáže, a to bez ohledu na jejich obsah. *Česká nedělní postila*, která je jedním z nejosobnějších Husových děl, se stává v překladu na první pohled bezejmennou kazatelskou sbírkou. Také Husova známá kritika církevních poměrů, bohatě přítomná v českém textu, v překladu z velké části chybí. Překladatel též text na mnoha místech zmírňuje, například v čt. 19. se z *Antikrist a jeho údové* (ř. 67–68) tak stávají *omnes mali christiani* (fol. 206v).

Místy překladatel přidal některé drobné aktualizace. Zatímco například Hus světské držitele moci, v nichž spatřoval naději na církevní obnovu, kritizoval pouze mírně, překladatel je v tomto směru výrazně ostřejší, jako například na fol. 156v: *Similiter et moderni faciunt et domini temporales dicentes: Non predica, non missa, debemus equitare pro censibus colligendis.*

Nápadným dodatkem překladatele je opakovaná kritika žen. Například v čt. 5 Hus mluví o svaté Anně těmito slovy (ř. 90–91): *Tato Anna v prvém stavu, panenském, bez muže, byla čistá panna.* Překladatel překládá tuto část zcela doslovně, neodpustí si však malý dodatek: *Ista Anna in primo statu virginali abs viro est pura virgo, non sicud moderne virgines etc* (fol. 160r):.

Občas dokonce převrací překladatel zcela smysl věty. Tyto případy jsou sice velmi výjimečné, přesto patří mezi nejcennější, neboť pomáhají odhalit něco ze záměrů překladatele. Asi nejradikálnější případ nacházíme v čt. 41, v němž Hus přirovnává špatné kněze k falešným prorokům (ř. 130–131): *A že ti falešní proroci jmenují Krista, hodiny říekají, mše slúžie, říekajíce často: Pane, pane náš ...* Překladatel tuto pasáž nahrazuje jinou, která má zcela opačný význam:

**Mk 91:** *Et quod illi falsi prophete nominant Christum Iesum, devastant castra, civitates, villas, cremantes claustra, ecclesias, discurrunt per campos, laycis sacramenta divina ministrantes et sepe offerrunt se pro lege Dei pugnaturos, dicentes: Domine, domine noster.* (fol. 280v)

Falešní prorokové, ve jménu Krista plenící hrady, města, obce, vypalující kláštery a kostely, laikům nabízející svátosti a tvrdící, že chtějí bojovat za Boha – to vše je jednoznačnou překladatelovou kritikou husitství, především v jeho tábořské variantě. To ostatně potvrzuje i marginální poznámka ve stejném kázání na slova *a fructibus eorum cognoscetis eos* (fol. 280r): *nota de taboritis* Husův původní text je zde tak zcela převrácen. Překladatel byl tedy zřejmě katolíkem.

## **Závěr**

Proč byl tedy vůbec latinský překlad *České nedělní postily* v bohemikálním prostředí třeba? Podobně jako ostatní vícejazyčné sbírky, které byly v této práci představeny, tj. *Quadragesimale admontské* a Husova *Betlémská kázání*, obsahuje latinský překlad *České nedělní postily* v Mk 91 množství náznaků, že byl zamýšlen jako sbírka modelových kázání.

Odpovídají tomu krátké přídavky typu oslovení publika na začátku promluvy, zakončení kázání výzvou k modlitbě a především výzvy ke kazateli, aby to či ono téma podle svých schopností a znalostí rozšířil (*dilata, prout scis*). Podobně jsou vynechány ty prvky, které byly pro takový účel zbytečné, např. úvodní „ukazovadlo“ předlohy. Latinský překlad *České nedělní postily* musíme tedy v prvé řadě chápat jako změnu žánru: z příručky určené převážně pro čtení se stala sbírka modelových kázání zamýšlená k další vernakulární performanci. Změna jazyka z češtiny do latiny se zdá být součástí tohoto převodu, to znamená, že volba latiny se neuskutečnila z důvodů její větší prestiže či její univerzálnosti, nýbrž proto, že latina právě pro daný žánr nabízela nejlepší, ustálené a prověřené výrazové prostředky, přičemž profesionální kazatelé byli zvyklí právě v této oblasti plynule přecházet z jednoho jazyka do druhého. Na druhé straně má latina překladu Husovy *Postily* charakter metajazyka, v němž je čeština svým způsobem zakódována. Latina jí nabízí paletu ustálených výrazových prostředků daného žánru a dodává jí liturgickou dimenzi.

Autor překladu velmi pečlivě odstranil ze sbírky vše, co jí přímo spojovalo s Janem Husem. Chybí proto všechny osobní a časové narážky. Tento krok byl dozajista motivován částečně snahou učinit sbírku neutrálnější a modelovou, tj. aby kázání mohli používat i jiní kněží. Zároveň je však zřejmá ideologická motivace stojící v pozadí za těmito úpravami. Ta vystupuje ještě více na povrch v dalších obsahových změnách.

Máme tedy před sebou latinský překlad postily vytvořený katolíkem pro katolické kněží jako modelová sbírka kázání.. Zdá se tedy, že překlad musel vzniknout v době, ve které byla ještě živá paměť husitských válek, ale samotné boje již pominuly. Jako nejvhodnější se jeví doba od druhé poloviny 30. do druhé poloviny 40. let. Zároveň musel vzniknout v prostředí, v němž se utrakvistická komunita s katolickou denně potkávala a které proto neustále hledalo mírový *modus vivendi*. Těmto požadavkům by nejlépe v této době asi odpovídala Praha. Od druhé poloviny 30. let až do dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad byla totiž Praha místem, kde na univerzitě působila jak utrakvistická, tak katolická strana a do které se dokonce začali vracet studenti ze zahraničí. Latinský překlad Husovy *České nedělní postily* tak mj. ukazuje, že vzájemný kontakt a vzájemná textová recepce mezi oběma skupinami byly větší a snad i méně kontroverzní a polemické, než se doposud předpokládá.

## Sekundární literatura

### Edice

- DAŇHELKA, Jiří, ed., 1992. *Jan Hus. Česká nedělní postila. Vyloženie svatých čtení nedělních*. 1. vyd. Praha: Academia Scientiarum Bohemoslavaca.
- 1995. *Jan Hus. Česká sváteční kázání*. Vyd. 1. Praha: Academia. *Magistri Iohannis Hus Opera omnia*, tom. 3.
- FLAJŠHANS, Václav, ed., 1938. *Mag. Io. Hus Sermones in Bethlehem 1410-1411*. [1]. Praha: Královská česká společnost nauk. Věstník KČSN. Třída pro filosofii, historii a filologii: r. 1938, č. 3.
- 1939. *M. Io. Hus Sermones in Bethlehem 1410-1411*. [2]. Praha: Královská česká společnost nauk, 1939. Věstník KČSN. Třída pro filosofii, historii a filologii: r. 1939, č. 1.
- 1940. *M. Io. Hus Sermones in capella Bethlehem*. [3]. Praha: Královská česká společnost nauk. Věstník KČSN. Třída pro filosofii, historii a filologii: r. 1940, č. 1.
- 1941. *M. Io. Hus Sermones in capella Bethlehem*. [4]. Praha: Královská česká společnost nauk. Věstník KČSN. Třída pro filosofii, historii a filologii: r. 1941, č. 1.
- 1942. *M. Io. Hus Sermones in capella Bethlehem*. [5]. Praha: Královská česká společnost nauk. Věstník KČSN. Třída pro filosofii, historii a filologii: r. 1942, č. 1.
- 1947. *M. Io. Hus Sermones in capella Bethlehem*. [6], (*Indices*). Praha: Královská česká společnost nauk. Věstník KČSN. Třída pro filosofii, historii a filologii: r. 1945, č. 3.
- FLORIANOVÁ, Hana, Dana MARTÍNKOVÁ a Zuzana SILAGIOVÁ, ed., 2006. *Quadragesimale Admontense = Quadragesimale admontské*. Praha: OIKOYMENH. *Fontes Latini Bohemorum*: 6.

### Sekundární literatura obecně k vícejazyčným kázáním

- BERGMANN, Rolf, 2013. *Althochdeutsche und altsächsische Literatur*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- BÉRIOU, Nicole, 1987. *La prédication de Ranulphe de la Houblonnière : sermons aux clercs et aux simples gens à Paris au XIIIe siècle*. Paris: Études Augustiniennes.
- 1992. Latin and the vernacular. Some remarks about sermons delivered on Good Friday during the Thirteenth Century. In: Volker MERTENS, ed. *Die deutsche Predigt im Mittelalter*. Tübingen: Niemeyer, s. 268–284.

- 1998. *L' avènement des maîtres de la Parole: La prédication à Paris au XIIIe siècle*. Paris: Institut d'Études Augustiniennes.
- 2000. Les sermons latins après 1200. In: Beverly Mayne KIENZLE, ed. *The Sermon*. Turnhout: Brepols, Typologie des sources du moyen âge occidental, s. 363–447.
- CATALÁN CASANOVA, Oriol, 2013. *La Predicació cristiana a la Catalunya baixmedieval. Un instrument de transformació cultural entre oralitat, escriptura, imatge, narració, música i teatre*. Barcelona. Universitat de Barcelona.
- CORBARI, Eliana, 2013. *Vernacular Theology: Dominican Sermons and Audience in Late Medieval Italy*. 1. vyd. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- DE POERC, Guy, ed., 1956. *Sermon sur Jonas* [online]. Gent: Romanica Gandensia [cit. 20.6.2015]. Dostupné z: <http://catalog.bfm-corporus.org/jonas>. Dernière révision le 2009-06-19.
- DELCORNO, Carlo, 1977. Predicazione volgare e volgarizzamenti. *Mélanges de l'Ecole française de Rome. Moyen-Age, Temps modernes*. Roč. 89, č. 2, s. 679–689.
- 1995. La lingua dei predicatori. Tra latino e volgare. In: *La predicazione dei frati dalla metà del '200 alla fine del '300: Atti del XXII convegno internazionale, Assisi, 13-15 ottobre 1994*. Spoleto: Centro Italiano di Studi sull' Alto Medioevo, s. 19–46.
- 2000. Medieval Preaching in Italy (1200-1500). In: Beverly Mayne KIENZLE, ed. *The Sermon*. Turnhout: Brepols, Typologie des sources du moyen âge occidental, s. 449–560.
- DEMO, Šime, 2014. Towards a unified definition of macaronics. *Humanistica Lovaniensia*. Roč. LXIII, s. 83–106.
- FLETCHER, Alan J., 2013. Written Versus Spoken Macaronic Discourse in Late Medieval England: The View from a Pulpit. In: *Multilingualism in medieval Britain c. 1066 - 1520*. s. 137–152.
- GEARY, Patrick J., 2013. *Language and power in the early Middle ages*. Waltham: Brandeis University Press. The Menahem Stern Jerusalem lectures.
- HALMARI, Helena a Timothy REGETZ, 2011. Syntactic aspects of code-switching in Oxford, MS Bodley 649. In: Herbert SCHENDL a Laura WRIGHT, ed. *Code-switching in early English*. Berlin: Walter de Gruyter, s. 115–154.
- HAUBRICHS, Wolfgang, 1995. *Die Anfänge: Versuche volkssprachlicher Schriftlichkeit im frühen Mittelalter (ca. 700–1050/60)*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. Geschichte der deutschen Literatur von den Anfängen bis zum Beginn der Neuzeit, Band I: Von den Anfängen zum hohen Mittelalter, Teil 1.

- HORNER, Patrick J., 2006. *A Macaronic Sermon Collection from Late Medieval England*. Toronto: Pontifical Institute for Medieval Studies.
- KÄMMERER, Carmen, 2006. *Codeswitching in Predigten des 15. Jahrhunderts: Mittellatein - Frühneuhochdeutsch, Mittellatein - Altitalienisch/Altspanisch*. Berlin: Logos Berlin.
- LAZZERINI, Lucia, 1971. „Per latinos grossos...“. Studio sui sermoni mescidati. *Studi di filologia italiana. Bullettino dell'Accademia della Crusca*. Roč. 29, s. 219–339.
- LECOY DE LA MARCHE, Albert, 1886. *La chaire française au moyen âge: spécialement au XIII. siècle d'après les manuscrits contemporains*. 2. vyd. Paris: Librairie Renouard.
- LONGÈRE, Jean, 1983. *La prédication médiévale*. Paris: Etudes Augustiniennes.
- LÖSER, Freimut, 2013. Predigt über Predigt: Meister Eckhart und Johannes Tauler. In: Volker MERTENS, Hans-Jochen SCHIEWER a Wolfram SCHNEIDER-LASTIN, ed. *Predigt im Kontext. Internationales Symposium*. Tübingen: Walter de Gruyter, s. 155–180.
- MEINEKE, Eckhard, 2011. Textgebundene Formen der lateinisch-deutschen Zweisprachigkeit im frühen Mittelalter. In: Michael BALDZUHN a Christine PUTZO, ed. *Mehrsprachigkeit im Mittelalter: kulturelle, literarische, sprachliche und didaktische Konstellationen in europäischer Perspektive; mit Fallstudien zu den „Disticha Catonis“*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- MERTENS, Volker, 1991. ‚Texte Unterwegs‘. Zur Funktions- und Textdynamik mittelalterlicher Predigten und Konsequenzen für ihre Edition. In: *Mittelalterforschung und Edition. Actes du Colloque Oberhirschshagen bei Greifswald, 29 et 30 Octobre 1990*. s. 75–85.
- MORVAY, Karin a Dagmar GRUBE, 1974. *Bibliographie der deutschen Predigt des Mittelalters: Veröffentlichte Predigten*. München: C. H. Beck. Münchener Texte und Untersuchungen zur deutschen Literatur des Mittelalters; Bd. 47.
- MUESSIG, Carolyn A, 2010. The Vernacularization of Late Medieval Sermons: Some French and Italian Examples. In: *Medieval Multilingualism: The Francophone World and Its Neighbors*. Turnhout: Brepols, s. 267–84.
- SCHEEPSMA, Wybren, 2008. *The Limburg Sermons: Preaching in the Medieval Low Countries at the Turn of the Fourteenth Century*. Přel. David F. JOHNSON. Leiden, Boston: Brill.
- SCHENDL, Herbert, 1996. Text types and code-switching in medieval and Early Modern English. *Vienna English Working Papers*. Roč. 5, č. 1 & 2, s. 50–62.

- 2000. Syntactic constraints on code-switching in medieval texts. In: Irma TAAVITSAINEN, Terttu NEVALAINEN, Päivi PAHTA a Matti RISSANEN, ed. *Placing Middle English in Context*. Berlin: Walter de Gruyter.
- 2013. Code-Switching in Late Medieval Macaronic Sermons. In: Judith Anne JEFFERSON, Ad PUTTER a Amanda HOPKINS, ed. *Multilingualism in medieval Britain c. 1066 - 1520*. Turnhout: Brepols, s. 153–170.
- SCHNEYER, Johann Baptist, 1969. *Geschichte der katholischen Predigt*. 1. Auflage. Freiburg: Seelsorge Verlag.
- WENZEL, Siegfried, 1994. *Macaronic Sermons: Bilingualism and Preaching in Late-Medieval England*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- 2005. *Latin Sermon Collections from Later Medieval England*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ZINK, Michel, 1984. La prédication en langues vernaculaires. In: Pierre RICHE a Guy LOBRICHON, ed. *Le Moyen Age et la Bible*. Paris: Éditions Beauchesne, s. 489–516.

### **Sekundární literatura k českému prostředí**

- BARTOŠ, František Michálek, 1925. *Literární činnost M. Jakoubka ze Stříbra*. Praha: Nákladem České akademie věd a umění. Sbírká pramenů ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Skupina III, Práce bibliografické: č. 8.
- 1928. *Literární činnost M. Jana Rokycany, M. Jana Příbrama, M. Petra Payna*. Praha: Česká akademie věd a umění. Sbírká pramenů k poznání literárního života československého; č. 9.
- 1936. Česká postila Husova v latinském zpracování. *Jihočeský sborník historický*. Roč. 9, s. 69–70.
- 1948. *Literární činnost M. J. Husi*. V Praze: Česká akademie věd a umění. Sbírká pramenů k poznání literárního života československého. Skupina III: č. 10.
- 1955. *Dvě studie o husitských postilách*. Praha: ČSAV. Rozpravy Čs. akademie věd. Ř. SV: Roč. 65. 1955. Seš. 4.
- a Pavel SPUNAR, 1965. *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského = Catalogus fontium M. Johannis Hus et M. Hieronymi Pragensis opera exhibentium / F.M. Bartoš, P. Spunar; redigoval Ant. Škarka*. Praha: Historický ústav ČSAV.

- DOKOUPIL, Vladislav, 1958. *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. Soupisy rukopisných fondů Universitní knihovny v Brně: [sv.] 2.
- FLAJŠHANS, Václav, 1900b. Husova Postilla. *Osvěta: Listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Roč. 30, s. 429–446.
- 1939. Prameny kázání Husových. *Listy filologické / Folia philologica*. Roč. 66, č. 5/6, s. 397–405.
- GEBAUER, J., 1902. Mistra Jana Husi význam v českém písemnictví. *Listy filologické / Folia philologica*. Roč. 29, č. 6, s. 417–441.
- HANUŠ, Ignác Jan, 1861. Příspěvky k historii literatury české. *Časopis Musea Království českého*. Roč. 35, s. 107–122.
- KAMÍNKOVÁ, Eva, 1963. *Husova Betlémská kázání a jejich dvě recense*. Praha: Universita Karlova ve Státním pedagogickém nakladatelství.
- LOSERTH, Johann, 1884. *Hus und Wiclif: zur Genesis der husitischen Lehre / von Johann Loserth*. Praha, Leipzig: F. Tempsky, G. Freytag.
- MIŠKOVSKÁ, Hana, 1990. Latinské překlady Husovy české Postilly v rukopise Mk 91 a Mk 56 a vztah k jejich předlohám. *Listy filologické / Folia philologica*. Roč. 113, č. 3, s. 188–199.
- NOVÁK, Karel, 1893. O duale ve spisech Husových. *Listy filologické / Folia philologica*. Roč. 20, č. 3, s. 161–181.
- NOVOTNÝ, Václav, 1919. *M. Jan Hus, život a učení*. V Praze: J. Laichter.
- PATERA, Adolf, 1891. Mistra Jana Husi česká kázání na posvěcenie kostela a na sv. Trojici. *Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko - historicko - filologická*. Roč. 1890, č. 15, s. 355–385.
- RYCHTEROVÁ, Pavlína, 2012. Autorität und Wahrheitsdiskurs im vernakularen katechetischen Schrifttum im spätmittelalterlichen Böhmen. In: *Autorität und Wahrheit. Kirchliche Vorstellungen, Normen und Verfahren (13. - 15. Jahrhundert)*. s. 113–126.
- 2016 [v přípravě]. Preaching, the Vernacular, and the Laity. In: Pavel SOUKUP a Michael VAN DUSSEN, ed. *The Brill's Companion to the Hussites*.
- SEDLÁK, Jan, 1914. Pramen české Postilly Husovy. *Studie a texty k náboženským dějinám*. Roč. 1, č. 3, s. 257–282.
- SCHMIDTOVÁ, Anežka, 1956. Hus a Viklef. *Listy filologické / Folia philologica*. Roč. 79, č. 2, s. 219–227.

- SICHÁLEK, Jakub, 2014. Vícejazyčnost literárního života v českých zemích 14. a 15. století: Sedm tematických exkurzů v rámci bohemistiky. *Česká literatura*. Roč. 6, s. 711–744.
- SOBALÍKOVÁ, Hana, 2009. Vliv M. Jana Husa na formování biblického překladu. In: *Varia 18. Zborník materiálův z 18. kolokvia mladých jazykovedcov*.
- SOUKUP, Pavel, 2011. *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*. Praha: Filosofia.
- 2014. Hus als Prediger. In: *Jan Hus / Pavel Soukup*. Stuttgart: W. Kohlhammer, Kohlhammer Urban-Taschenbücher: 737, s. 24–42.
- 2015a. Jan Hus as a Preacher. In: Ota PAVLICEK a František ŠMAHEL, ed. *A Companion to Jan Hus*. Leiden, Boston: BRILL, s. 96–129.
- 2015b. *Jan Hus: Život a smrt kazatele*. Vydání první. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- SPUNAR, Pavel, 1978. Literární činnost utrakvistů doby poděbradské a jagellonské. In: Amedeo MOLNÁR, ed. *Acta reformationem bohemicam illustrantia - I: Příspěvky k dějinám utrakvismu*.
- 2008. Quadragesimale Admontense – recenze. *Listy filologické / Folia philologica*. 1.1., roč. 131, č. 3/4, s. 552–554.
- ŠMAHEL, František, 2002. Psané a mluvené slovo ve službách rané české reformace. In: *Mezi středověkem a renesancí*. Praha: Argo, Historické myšlení: sv. 16, s. 215–237.
- 2007. Quadragesimale Admontense = Quadragesimale admontské ... [recenze]. *Český časopis historický*. roč. CV, č. 4, s. 973–974.
- 2013. *Jan Hus. Život a dílo*. Praha: Argo. Ecce homo: sv. 19.
- UHLÍŘ, Zdeněk, 2005. Středověké kazatelství v českých zemích: nástin problematiky. *Almanach historyczny*. Roč. 7, s. 57–94.
- 2014. Das lateinische und tschechische Predigen im 14. und 15. Jahrhundert: Übersetzung – Adaptation – Mutation. In: Sebastian SEYFERTH, ed. [online]. Dostupné z: [https://www.academia.edu/12522657/Das\\_lateinische\\_und\\_tschechische\\_Predigen\\_im\\_14.\\_und\\_15.\\_Jahrhundert\\_%C3%9Cbersetzung\\_Adaptation\\_Mutation](https://www.academia.edu/12522657/Das_lateinische_und_tschechische_Predigen_im_14._und_15._Jahrhundert_%C3%9Cbersetzung_Adaptation_Mutation) [paginace podle elektronické verze]
- VIDMANOVÁ, Anežka, 1974. Autoritäten und Wiclif in Hussens homiletischen Schriften. In: *Antiqui und moderni*. Berlin: Walter de Gruyter, s. 383–393.
- 1976. Hus als Prediger. *Communio viatorum*. Roč. 19, s. 65–81.
- 1981. Stoupenci a protivníci mistra Jana Husa. *Husitský Tábor*. Roč. 4, s. 49–56.
- 1989. Kdy, kde a jak psal Hus českou Postillu: Prof. Jiřímu Daňhelkovi k sedmdesátinám. *Listy filologické / Folia philologica*. 1.1., roč. 112, č. 3, s. 144–158.

VILIKOVSKÝ, Ján, 1940. Kazatelství a počátky české prózy. *Řád*. č. 6, s. 285–296.

ZEMAN, Antonín, 1978. K biblickému textu Husovy Postily. *Listy filologické / Folia philologica*.

Roč. 101, č. 1, s. 13–16.

